

Lars a jeho vážná známost

rozbor filmu Lars and his real girl

PhDr. Mgr. Jeronym Klimes, Ph.D. 2015-08-30

Dva bratři se svými partnerkami

Tento film nemůžeme chápat jako realistický záznam příběhu, ale jak je pro americké filmy typické, tento film nám předkládá problém a s ním i návrh ideálního řešení podle scénáristky. To například čeští scénáristé nedělají - ti zejména v poslední době předkládají divákovi absurdní svět s bezradným pokrčením ramen. Američané prostě věří, že svět má řešení a to chtějí ve filmech i vidět.

Scenáristkou je žena, což můžeme jednak vyčíst z titulků (Nancy Oliver), ale i ze samotného scénáře. Ten nám předkládá **americký matriarchální svět**, kde ženy jsou velice často hlavními autoritami určující světa běh. Zde byly hybatelem děje: partnerka staršího bratra, psychologka a sousedka Cyndy. Muži k nim hrají druhé housle, ustupují v debatách a jsou poučováni. V reálném životě scénáristky musí být pár mužů, kteří jsou dominantní alfa samci, ale ona do svého filmu vybrala jen ty, kteří zapadají do jejího matriarchálního modelu. To zmiňuji kvůli tomu, že tento detail činí film méně uvěřitelným - reálný svět se točí jinak, složitěji, stejně tak je to výtka scénáři jako návodu na řešení podobných situací. V této podobě nebude fungovat.

Reálným světem totiž hýbají dvě protichůdné morálky (tzn. pravidla určující chování): Jedna je ta, kterou prezentuje film, tzn. musíme si pomáhat, překonávat předsudky, tolerovat a nést slabosti své i cizí. Bohužel světem hýbe ještě jedna morálka, a tou jsou manipulativní pravidla (Klimes 2005, 3. kap.). Ta jsou nepsaná a nevyřčená. Zatímco první morálka říká: "Lars je chudák, musíme mu pomoci," druhá říká: "Ano, je to chudák, ale právě proto je třeba ho odrbat, vysmát se mu, šikanovat ho." Jinými slovy, kdyby Lars žil v reálném životě, potýkal by se s manipulativní hrou na silné a slabé. Protože ztrácel kontrolu nad svým chováním, byl by považován za slabého a tedy by byl terčem minimálně posměchu, v horším případě šikany části okolí. V tomto ideálním scénáři tvůrci tento aspekt zamlčeli. Bohužel realita by byla podstatně krutější.

Film stojí na psychologické diagnóze **mentálního společníka (mental companion)**, který je v americké kultuře často využíván (na rozdíl od české). Vzpomeňme namátkou: Klub rváčů (Fight club), Trosečník (Cast Away), Čistá duše (Beautiful mind), Tracyho tygr (Tracy's tiger) a série kreslených vtip s Calvin and Hobbes. V klinické praxi mentální společníky občas nacházíme. Je to ale především otázka dětství do puberty, v pubertě mentální společníci obvykle spontánně mizivají. Občas se v dospělosti objevují u psychotiků, tedy u schizofrenií s bludy a halucinacemi.

Jakmile psycholog uvidí mentálního společníka, okamžitě ví, že se jedná o **štěpení ego**. To se může štěpit dvojmo:

a) Na **ego a super ego**, které vystupuje jako mluvčí kárající ego (viz velká a malá fantazijní postava v <http://disertace.klimes.us>).

b) Na **ego a alter ego**, kde obě osobnosti jsou si ve fantazii v podstatě rovni. To je případ mentálních společníků. Mentální společník je častější a přirozenější verze mnohočetné poruchy osobnosti (dva lidi v jednom). Ta je velmi vzácná a předpokládá se, že ji zpravidla v souvislosti s trestnými činy většinou indukuje

okolí, tzv. iatrogenní původ (například psychiatr, soudce či kněz).

Člověk si nemůže poručit, zda chce mít model ego-superego, či ego-alterego. Prostě mu jeden naskočí. Mechanismus je ale vždy obdobný. Člověk zastává dvě pozice, které jsou zcela neslučitelné, a tak pro každou z nich vytvoří samostatnou osobnost. Lars touží po partnerském vztahu, ale nesnese dotyk a blízkost druhého člověka. Tedy ve svém egu si podrží, že on nesnáší lidské dotyky, ale do Bianky (do svého druhého, alter ega) si uloží touhu s každým se obejmout. "Já nesnáším dotyky, ale Bianca by se s každým objímala." Protože obě ega jsou jeho vlastní, tedy i obě přání jsou jeho vlastní, jakkoli jsou neslučitelná. Tomuto jevu, když si pacient vkládá své tužby do jiných se v psychologii říká projekce a říká, že dotyčný své mentální obsahy a přání projikuje (promítá) do druhého člověka/ega, popř. se tato přání označují za podvědomá. On sice o nich vědomě mluví, ale připisuje je někomu jinému než sobě, což mu umožňují právě **psychické obrany**, zde je to jednak **popření** (Já nesnáším, když se mě někdo dotýká.) a dále **projekce** (Ona chce, aby se jí lidé dotýkali, já ne.)

Všimněte si, že když je něco podvědomého, tak to neznamená, že by o tom ten člověk nevěděl, ale že to většinou připisuje někomu jinému než sobě. To, co rozhoduje o tom, že je to jeho přání, je zpravidla fakt, že to je on, kdo o tom mluví, kdo to vytahuje a rozebírá ap. To říká psychologka ke konci příběhu zcela přiléhavě: "Ne ona psychologka chce Biancu zabít, ale to Lars chce Biancu nechat umřít. On to celé režíruje, byť podvědomě.

Touto kuriózní řečí psychologka uměla mluvit, proto se Larse od začátku neděsila. Věděla, že ještě může vyzkoušet tuto metodu. To bratr se švagrovou neuměli, proto byli zoufalí. Ovšem praxi se stává, že ani tato dovednost nám profesionálům není nic platná a nastává léčebné fiasko. Lidské síly jsou prostě zákonitě limitované. Každý lékař někdy balí svá fidlátka. Lars i psychologka měli štěstí, protože ona si přeložila: "Lars přivezl silikonovou figurínu k bratrovi a švagrové, protože on nemůže říci 'Já toužím po dotyku, toužím po rodině a partnerství.'" Psycholog tyto projikované tužby a popřené potřeby přeloží: "Brácho a švagrová, já bych chtěl to a to, ale nedokážu to zrealizovat. Můžete mi nějak pomoci?" Tomuto jevu, kdy člověk vnitřní problém manifestuje na vnějším pozorovatelném chování, které je často navíc nefunkční, se říká v psychologii acting out čili agování. Ve filmu je použit ještě termín **dekompence** - Lars najednou přestává normálně fungovat.

V tomto naprostém popření svého problému a s projikovaným souhlasem (Já jsem ok, ale Bianca se potřebuje léčit.) jede Lars k psychologce a tam s ní vcelku hezky spolupracuje při léčbě. Všimněte si, že psychologka na rozdíl od staršího bratra vůbec neutočí na to, že Bianca je jen plastická. Ona umí mluvit jeho tajnosubnou řečí. Když on říká, že Bianca má problém s dotyky, tak ona mu nabídne techniku na dotyky. On pak polovinou své osobnosti spolupracuje.

Další technikou, která psychologka používá při navazování vztahu s Larsem, je **asertivní technika sebeotevření**. Kdy ona se mu svěřuje se svými slabostmi a problémy - například "trápí mě, že jsem neplodná". Tedy nehraje manipulativní hru na silnějšího a chytrějšího doktora ("nehoní si ego"). To je na tomto filmu hezké, protože tak je to správné a přirozenější, ale v amerických filmech vystupují spíš psychoterapeuti, kteří si hrají na velké mágy a léčí zásadně náhlou abreakcí. Ne, že by **náhlé abreakce** nebyly součástí psychologické práce, ale jsou spíš okrajovou záležitostí a mají mnohem méně zázračný dopad na osobnost člověka. Prostě psychoterapie je pro klienta spíš pomalá práce sám na sobě, než nějaký dramatický zážitek náhlého životního zlomu (bodová restrukturalizace).

Ve filmu bylo poněkud nerealistické, jak důsledně Lars tu svou roli s Biankou hrál a jak moc na ni přistupovalo i okolí. V praxi lidé, když hrají takové symbolické hry, tak je hrají víc napůl, nedůsledně a nelogicky, jako kdyby půlkou hlavy věděli, že to opravdu není reálné. Když psycholog nezdůrazňuje tyto nelogičnosti, tak může s tou "zdravou" polovinou mysli spolupracovat. Rozpolcenost těchto lidí ještě lépe než v tomto filmu byla vidět ve filmu Čistá duše (Beautiful mind).

Ve filmu je přesně, byť místě trochu skicovitě, popsána detailní psychologická práce. Například psycholožka používá techniku zvanou **systematická desensibilizace** na uvolnění odporu k dotyku. Napřed se dotýká Larse prstem, pak dlaní a nakonec se ho dotkne na krku. V tomto okamžiku Lars má pocit, jako by dostal ránu elektrickým proudem. To jsou dvě ukázky v jedné.

a) Scénářistka chce ukázat jednak, jak nebývale silné jsou pocity, které tyto lidi ovládají a handicapují. Ty opravdu bývají takto silné - to není nadsázka. Vždyť tyto stavy jsou schopny rozštěpit jednoho Larse do dvou osobností. Většinou na tuto reakci klienta narazí psychoterapeut náhodou, ale cíleně ji nevyvolává, protože by ji posílil. Cílem je však, aby tato reakce odezněla.

b) Druhou ukázkou je právě průběh behaviorální techniky systematické desensibilizace, která se používá právě na zvládání takových fobií a averzí. Ale tu by psycholog prováděl mnohem pomaleji a mnohem opatrněji. Když tak si vyhledejte na Internetu její detailní popis, jak se má správně provádět.

<http://www.pvpsps.cz/data/document/20100503/spmgr-materialy-vybranepmetody-desenzibilizace.pdf?id=132>

Obecně film kompresuje do výrazové zkratky to, co by normálně trvalo řadu let. Terapie takových pacientů do trochu přijatelného stavu trvá zhusta čtyři pět let. Tedy představa, že se to stihne na dobu jednoho těhotenství je opravdu filmová romantická iluze, která činí film těžko uvěřitelným.

Další mechanismus, který psycholožka ve filmu využívá, je **kognitivní disonance**. Lars si při pohledu na svou těhotnou švagrovou uvědomuje, že touží po rodině, ale s plastovou partnerkou ji mít nemůže. Tento rozpor vyvolává napětí a Lars se poprvé začíná s mentální partnerkou hádat. Všimněte si, že toto behaviorální novum okolí registruje, ale všechno ostatní chování Larse zůstává zachováno včetně rétoriky k okolí. Na tom je reálné, že se to vyvíjí tímto způsobem, ale znova opakují v praxi by celý proces byl mnohem pomalejší a chaotičtější.

Na filmu byla nerealistická i míra investice, kterou okolí Larsovi investuje. To je přání a poselství scénáristy divákovi: "Koukejte! Takhle to má být! Ne předsudky a stereotypy vůči zvláštnostem druhých." Nevím, jestli je to divákům zřejmé, ale tento film je vystavěn na křesťanských ideálech a motivech, jak bývá v amerických filmech časté (např. Zkratky ke štěstí). Například zde je to vcelku jasná narážka na debatu Ježíše s těmi, kteří chtěli kamenovat cizoložnou ženu. On jim říká: "Kdo je z vás bez hříchu hod' po ní první kamenem." Zde v tomto stylu sousedka Cyndy připomíná okolosedícím: "Hazel, tvůj synovec dal peníze na hledání ufonů. Arnie, tvá první žena byla kleptomanka." Hned vzápětí farář klade dotaz fakticky určený spíš divákům než postavám ve filmu: "Jak by se k tomu postavil Ježíš?"

To generuje dva problémy. Jednak nevěřící lidé mají problém sledovat teologické debaty na pozadí, ale především scénářistka předpokládá hodnotové nastavení diváka, které ale my v běžné, zejména české populaci nemůžeme předpokládat. Jinými slovy okolí Larsovi dává ve filmu mnohem více citové investice, než by se dělo v realitě. Důvody mohou být několikeré:

- a) scénárista říká, ne co je, ale co by mělo být. Presentuje ideální, ne reálný svět.
- b) zdůrazňuje se pomáhající morálka - "žensky" opečovávací chování. Viz debata - když má někdo problém, tak přijdeme a sedneme si u něho.
- c) odčítají vlastní vinu (viz starší bratr za to, že Larse opustil).
- d) lidé kolem Larse jsou vedeni náboženskou motivací - pomoci bližnímu.

V realitě narazíme na **princip sdílené frustrace**. Ten říká, že pokud skupina lidí musí překonat nějakou sumu obtíží, nějaký "náklad", tak si je rozdělí tak, aby v závěru byli všichni stejně vyčerpaní, frustrovaní. Podle tohoto principu, aby lidé Larsovi pomáhali, musejí být přesvědčeni, že on trpí víc než oni. To se v praxi nedá navodit. Máme lidi, kteří jsou vyčerpaní z práce či z péče o rodinu, nebo jsou sami postižení na vozíku či mají rakovinu. Když po těchto lidech se bude chtít, aby brali mimořádné ohledy na někoho, kdo vozí okolo 125 liber nějakého polymeru, tak je pravděpodobné, že budou mít pocit, že ohledy by se měli brát spíš na ně a ne na

Z tohoto důvodu, pokud se v realitě objeví nějaká paní, která si místo reálného dítěte pořídí plastikovou panenku, tak nedostává žádné mimořádné ohledy okolí, naopak sklízí spíš posměch (viz http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/tehotenstvi_polstar_potrat.htm).

Reálný průběh Larse by tedy byl mnohem složitější a pokud by si takovou pannu pořídil, tak by s ní zůstával sám a naopak by o ní nikomu nic neřekl. Když by chodil k terapeutovi, popisoval by mu barvitě svůj partnerský život a za dva roky by řekl: "Vy si myslíte, že Bianca je holka, se kterou chodím." "Tak vždyť s ní přeci chodíte už 7 let, ne?" "Hmm, ale já jsem vám zapomněl říci, že ona jaksi nežije..." Terapeut by tou dobou buď věděl či tušil, nebo by se nestačil divit. Když jsem ve své praxi zažil něco podobného, tak jsem koukal jako bluma (<http://disertace.klimes.us>). Podobně ani lidé, kteří trpí **syndromem barona Prášila (Münchhausenovým syndromem)**, který je velmi blízký Larsovu řešení, nedostávají od okolí žádnou podporu.

Toto je největší psychologická slabina tohoto filmu, ale která je bohužel konstituční. Bez ní by ten scénář nedával smysl. Pokud film pojmem jako psychologickou pohádku o tom, jak má svět fungovat, tak se můžeme dobře bavit.

Pozornost okolí je vzácný statek a zároveň droga, po které lidé touží. To je jak případ zmíněného Münchhausenova syndromu, tak třeba hysterie (dnes zvané histrionské poruchy osobnosti). Mimořádnou investici okolí lidé občas zažívají. Nejsou to pravda případy Larse, jak jsme si řekli, ale bývají to nemocní s rakovinou. Tam platí, že lidé vnímají problémy člověka s rakovinou jako větší než svoje, takže pro něj dělají, co by jinak nedělali. Proto se zde setkáváme s problémem, který se nazývá **ustrnutí v roli nemocného**. Pacient, když se blíží k vyléčení, přestává mu být fyzicky špatně, a vzápětí zjistí, že se mu vlastně v roli opečovávaného pacienta líbí a že si hová, když ho všichni obskakují. Může se flákat a ulévat a vždy stačí říci: "Ach, já se dnes necítím ve své kůži. Co když se ta hrozná nemoc vrací?!" a hned má zase podpory, kolik hrdlo ráčí (více viz <http://nemocapsychika.klimes.us>). Když by se Lars dostal do centra pozornosti celé farnosti, hrozilo by velké nebezpečí, že by se v této roli zabydlel a odmítal ji opustit. Tedy že by vyléčení přestalo být jeho cílem. V realitě toto kolísání vidíme jak u lidí s rakovinou, tak někdy u dětí, kteří podobně kolísají mezi regresem (kdy se chovají jako o dva roky mladší dítě) a požadavky jejich biologického věku.

Reálný je ale jeden sociologický postřeh. Všimněte si, že ve světě scénáristky je nejvyšší autoritou a hlavním "šamanem" psycholožka. Katolický farář vystupující ve filmu hraje druhé či spíš 28. housle - prostě proto, že on patří mezi "nezasvěcené laiky", kteří neumějí hovořit Larsovým prazvláštním jazykem. Dřív to bylo naopak. Faráři na vesnici byli ti koučové, kteří řešili interpresonální konflikty a dávali návody na řešení světa. Když kněží na tuto poradenskou roli rezignovali - zejména protože se v tomto směru nevzdělávají - tak postupně dochází i k jejich sociologické marginalizaci. Lidé od nich nečekají, že by jim v takových situacích mohli pomoci - prostě cítí, že faráři nemají návody na svět. Filmy pak tuto pozvolnou sociologickou změnu jen bezděky reflektují.

Pro filmovou tvorbu je typické, že vykresluje krásné, nevinné postižené. Psycholožka na začátku zjišťuje, jak moc je Lars mimo realitu - chodí do práce, není agresivní? Pokud ano, tak mu může pomoci. Jenže v praxi právě tyto dvě podmínky jsou kámen úrazu. Postižení lidé nejsou schopni pracovat, bývají agresivní a nejsou dojemně roztomilí. Pro přežití ve světě je totiž výhodnější být roztomilý než inteligentní. Lars a podobně i Rainman či Otík ve filmu Vesničko má středisková jsou krásní, nevinní postižení - neškodně jezdí s plastovou figurínou, nanejvýš čechrají Pražákům sloupky. Realita bývá krutější. Postižení nebývají většinou povahově a vzhledově roztomilí. Na svém kontě mají řadu hříchů, stejně jako nepostižení. Oběti pohlavního zneužívání se stávají abusory, oběti násilí sami bývají v dospělosti agresivní - ubližují okolí jak fyzicky, tak alespoň slovně.

Mnozí tělesně postižení si trapně hrají na sebevědomé haury, až by je jeden nakopl. Pokud chceme takovým lidem pomáhat, musíme si držet od nich odstup, aby nás nezničili (Lars měl sklon své okolí vysávat a našťěstí to trvalo jen pár měsíců) a počítat s tím, že pomáhání je z větší části nevděčná práce. Ten, kdo pomáhá, tomu je zhusta vyčítáno, že pomáhá málo a že je zlý, že nepomáhá víc. Pomáhat je velmi těžké, protože v realitě to musíme dělat bez romantického filmového pozlátka a nezřídka na svůj úkor. Navíc pomáhají lidé se svými spasilskými syndromy jsou též na zabití (úskalí pomáhajících profesí).

Závěr

Natočit film, aby byl psychologicky uvěřitelný, je neobyčejně těžké. Postavy ve filmech se proto zpravidla nechovají realisticky. Respektují zákonitosti spíš fantazijních postav než reálných lidí (<http://rozchody.klimes.us>, 4. kap.). Čím víc člověk o psychologii ví, tím těžší je dívat se na jakýkoli hraný film a nevidět, jak je z větší části mimo realitu. Přesto se filmy dělí na ty lepší a horší. Tento film patří mezi ty lepší, proto je snazší mu odpustit nerealistické aspekty.

Krásná je debata obou bratrů o tom, co je dospělost a jak se člověk stává mužem:

- *Jak jsem věděl co?*

- *Že jsi muž?*

- *Ne, to ti neřeknu.*

- *Byl to... Dobře, byl to sex?*

- *Je to trochu... Je to jako sex, ale vlastně není. Vždycky v tobě bude dítě. **Dospěješ, když začneš dělat, co je správný. Nejen správný pro tebe, ale pro všechny. I když to bolí.***

- *Dobře. Jako co?*

- *Jako že neprudíš lidi kolem, jasný? A nepodvádíš svou ženu a staráš se o svou rodinu. A přiznáš si, když se mylíš, nebo se aspoň snažíš. To je všechno, co mě napadá.*

- *Zní to snadně, ale z nějakýho důvodu není.*

Ano, toto jsou ideály, které film předkládá jako návod k řešení tohoto světa. Jak jsem řekl, je to film z amerického náboženského prostředí, primárně pojatý jako diskuse s takto nastavenými lidmi, kteří nějak berou za své, že smysl tohoto života není honit si ego, ale "budovat Božího království i za cenu cesty kříže" To je teologicky synonymně vyjádřeno, co starší bratr říká slovy: "Nejen správný pro tebe, ale pro všechny. I když to bolí..." Je samozřejmě na divákovi, jak si to přebere či vezme za své. Mým úkolem je na to zde upozornit.

Pokud ale obdivujete nasazení okolí pro Larse a rádi byste zažili něco podobného - ano je to možné, ale počítejte s tím, že to bude mnohem těžší, méně spektakulární, pomalejší a zašmodrchanější. Každopádně nejlepší návod na pevnou a zdravou životní identitu už dávno vystihl Hippokrates ve své lékařské přísaze: "Nemusím být vždy schopen pomoci, ale především bych neměl druhým uškodit (primum non noceo)" Nebo totéž můžeme vystihnout zásadou: **Zanechajme po sobě svět v lepším stavu, než v jakém jsme ho našli.**

Když potkáte někoho, kdo je na tom špatně, chovejme se alespoň tak, aby ten druhý ze setkání s námi vyšel stejný, jaký je, a nebo - pokud možno - o trochu lepší. Nemusíme vždy začínat záchranou Larse. Většinou stačí mnohem méně - usmát se či prohodit pár slov, nezdeptat lidi kolem sebe svou blbou náladu. Tomu říká starší bratr být dospělým mužem či ženu čili jak říká psychologie - najít svou identitu.